Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences

Ammatillinen opettajankoulutus

Ammatillinen erityisopettajankoulutus

Opetussuunnitelma 2019

Sisällys

Opetussuunnitelma 2019 | Ammatillinen erityisopettajankoulutus

1. Ammatillisen erityisopettajankoulutuksen lähtökohtia 3

2. Ammatillisesta opettajasta ammatilliseksi erityisopettajaksi 5

3. Opintokokonaisuudet 9
   - 3.1 Erityispedagoginen osaaminen 10
   - 3.2 Ammatillisen erityisopettajan pedagoginen osaaminen 12
   - 3.3 Työyhteisöosaaminen 14
   - 3.4 Monitoimijainen yhteistyöosaaminen 16
   - 3.5 Kehittämis- ja vaikuttamisosaaminen 17

4. Opiskelu ammatillisessa erityisopettajankoulutuksessa 19
   - Miten osaamisperustaisuus näkyy ja toteutuu
   - Henkilökohtainen opiskelusuunnitelma ja osaamisen osoittamisen suunnitelma
   - Tarvittavan osaamisen hankkiminen ammatillisessa erityisopettajankoulutuksessa
   - Lähiohjauspäivät
   - Arvioinnin käytännöt ammatillisessa erityisopettajankoulutuksessa
   - Yhteistyö opinto-ohjaajan koulutuksen kanssa

Lähteet, kirjallisuutta sekä materiaaleja osaamisen hankkimiseen

1. Ammatillisen erityisopettajankoulutuksen lähtökohtia

Suomessa koulutuspoliittisena tavoitteena on kansalaisten yhdenvertainen oikeus elinikäiseen oppimiseen. Koulutuksellisen tasa-arvon edellytyksenä on, että jokaisella on mahdollisuus osallistua koulutukseen toiminta- ja oppimisedellytyksiään vastaavasti. Tavoitteeseen pyritään kehittämällä koulutuksen malleja ja käytänteitä inklusiivisen koulutuksen toteuttamisen suuntaan. Samaan tavoitteeseen liittyy myös pyrkimys kohti esteetöntä ja saavutettavaa koulutusta kaikilla koulutusasteilla. Ammatillisen erityisopettajankoulutuksen lähtökohtina ovat inklusiivisuutta tukevat kansalliset ja kansainväliset koulutuspoliittiset linjaukset sekä suositukset.

Vuonna 2012 ammatilliset opettajakorkeakoulut laativat yhteiset erityisopettajankoulutuksen laatusuositukset, jotka myös edistävät inklusiivisen koulun kehittämistä. Inkluusio tässä yhteydessä tarkoittaa laajaa kasvatusta ja yhteiskuntaa koskevaa ajattelutapaa kaikille yhteisestä koulutuksesta.

Ammatillisen erityisopettajankoulutuksen lähtökohtina ovat lisäksi osallisuuden, saavutettavuuden ja esteettömyyden kehittäminen sekä syrjäytymisen ehkäiseminen. Syrjäytymisen ehkäiseminen nähdään yhä tärkeänä koulutuspoliittisena tavoitteena. Myös koulutuksen järjestäjien on huolehdittava siitä, että oppilaitoksella on suunnitelma tarvittavista toimenpiteistä yhdenvertaisuuden edistämiseksi (laki yhdenvertaisuudesta L1325/2014).

Ammatillisessa erityisopettajankoulutuksessa ammatillisen erityisopettajan arvopohjan lähtökohtina nähdään opiskelijoiden moninaisuuden arvostaminen, kaikkien opiskelijoiden tukeminen sekä henkilökohtainen ammatillinen kehittyminen. Osallisuuden, saavutettavuuden, esteettömyyden ja yhdenvertaisuuden vahvistaminen ammatillisen erityisopettajana edellyttää hyväksyvää asennetta, riittävää tietopohjaa sekä vahvaa käytännön osaamista.

Kaikissa koulutusorganisaatioissa tarvitaan erityispedagogista ja inkluusion toteutumiseen liittyvää asiantuntemusta ja osaamista. Ammatillisen erityisopettajankoulutuksen tavoitteena on tukea erityisopettajaopiskelijoita ja heidän organisaatioitaan saavuttamaan uutta, inklusiivista osaamista ja toimintakulttuuria. Toisaalta myös ammatillisen erityisopettajan työssä korostuu yhä enemmän yhteisöä tukeva konsultoiva rooli – myös innostajan rooli. Ammatillisen erityisopettajan työnkuva on siten laajentunut yhä enemmän yksilö- ja ryhmätoiminnan ohjaamisesta työyhteisön ja sen sidosryhmien väliseksi monialaiseksi ja monimuotoiseksi verkostotyöksi. Ammatillinen erityisopettaja on verkostoissa toimimisen asiantuntija.

Myös ammattikorkeakoulutusta koskevissa saavutettavuutta sekä esteettömyyttä koskevissa linjauksissa on otettu esille opiskelukykyyn ja opiskelumotivaatioon liittyvät ongelmat korkeakouluopiskelua hidastavina tekijöinä. Ammattikorkeakoulujen tavoitteena on myös olla mahdollisimman saavutettavia sekä esteettömiä opiskelu- ja oppimisympäristöjä. Saavutettavuudella tarkoitetaan fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen opiskeluympäristön toteuttamista niin, että jokainen voi ominaisuuksistaan riippumatta opiskella yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Suomi on sitoutunut moniin kansainvälisiin ja kansallisiin sopimuksiin ja linjauksiin, joiden tavoitteena on kehittää suomalaista koulutusjärjestelmää inklusiiviseen, esteettömään ja syrjäytymistä ehkäisevään suuntaan.

Tällaisia kansainvälisiä sopimuksia ja asiakirjoja ovat esimerkiksi

- YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus (1948)
- YK:n Lapsen oikeuksien yleisjulistus (1959) ja
  YK:n Lapsen oikeuksien sopimus (1989)
- http://www.unesco.org/education/pdf/SALAMA_E.PDF
- YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (2016)
- Euroopan neuvoston Vammaispoliittinen toimintaohjelma (2006)
- OECD: Preparing our youth for an inclusive and sustainable world (2018).

2. Ammatillisesta opettajasta ammatilliseksi erityisopettajaksi

Tampereen ammattikorkeakoulun ammatillisen erityisopettajankoulutuksen toteutuksessa lähtökohtana on osallistava pedagogiikka, joka perustuu reflektoivalle, tutkivalle sekä kehittävälle työotteelle. Reflektoiva ote tarkoittaa oman ammatillisen toiminnan kriittistä tarkastelua ja kehittämistä. Reflektointi mahdollistaa omien rutiinien sekä arjen toimintojen että sosiaalisten ja kulttuuristen käsitysten arvioimisen. Tutkiva ote tarkoittaa, että opettajalla on kyky nähdä ilmiöitä ja sen myötä halua kehittää opettajuuttaan ja oppilaitoksen toimintakulttuuria. Se voidaan nähdä myös omien ennakkokäsitysten tietoisena pohtimisena ja sen myötä ongelmanratkaisuina. Kehittävä ote tarkoittaa, että ammatillisen erityisopettajan on tärkeätä tunnistaa omia käsityksiään voidakseen ymmärtää itsensä myös vallalla olevien käsitysten muokkaajaksi tai niiden uudistajaksi. Kehittävä työote pohjautuu kykyyn olla dynaaminen, joustava, uudistuva ja luova myös muuttuvissa sekä epävarmoissa tilanteissa ja ympäristöissä.

Ammatillisessa erityisopettajankoulutuksessa osaamista voidaan tarkastella integratiivisen tietokäsityksen kautta (kuvio 1). Ammatillisen erityisopettajan tulee osata tarkastella teoreettista tietoa (tietäminen) käytännön valossa ja käytännön kokemuksia (tekeminen) teoreettisen tiedon avulla. Teoreettista tietoa muunnetaan sellaiseen muotoon, että sitä voidaan hyödyntää käytännön tilanteissa ja ongelmien ratkaisemisessa. Käytännön kokemusten kautta syntyvää tietoa käsitteellistämällä ymmärrys erityiseen tukeen ja inkluusioon kuuluvista ilmiöistä ja niiden välisistä suhteista lisääntyy ja syvenee. Asiantuntijan osaamisessa ei kuitenkaan riitä pelkkä teoreettisen tiedon soveltaminen käytäntöön. Itsesäätelytieto ja toiminnansäätelytieto kehittyvät, kun ihminen pohtii, tutkii ja arvioi omaa tietämistään, toimintaansa ja kokemuksiaan erilaisissa toimintaympäristöissä.

Ainekset identiteettityölle nousevat ammatillisen erityisopettajaopiskelijan sisäisten kokemusten lisäksi hänen ulkopuoleltaan tulevista määrittelyistä ja odotuksista. Tunnistamalla ja arvioimalla alaan yhdistettyjä yhteisöllisiä ja kulttuurisia traditioita, arvostuksia ja toimintatapoja ammatillinen erityisopettajaopiskelija voi ymmärtää myös omia kokemuksiaan osana inkluusioon liittyviä laajempia ilmiöitä. Ammatillisen erityisopettajan osaamisidentiteetti muotoutuu prosessissa, johon sisältyy ajallisesti menneisyys, nykyhetki ja tulevaisuus.

Olemassa olevan opettajan identiteetin rinnalle rakentuvan ammatillisen erityisopettajan identiteetin muotoutuminen edellyttää ilmiöiden pohtimista uusista näkökulmista.

Ammatillisen erityisopettajan osaamisidentiteetti pohjautuu jo olemassa olevaan ammatillisen opettajan osaamisidentiteettiin. Identiteetin kehittymiseen tarvitaan kokemuksia ammatillisesta erityisopettajuudesta. Yhteisön jäsenyyteen identiteetti liittyy siten, että ihminen määrittelee itseään tutun ja vieraan kautta. Opettajien yhteisö on opiskelijalle tuttu yhteisö, mutta ammatillisen erityisopettajuuden yhteisö voi olla ainakin osittain vielä vieras. Identiteetin muodostuminen on oppimispolku, jossa orientoidutaan erilaisten kokemusten avulla erityisopettajuuteen ja sen moniin eri puoliin.

KUVIO 1. Integratiivisen tiedonkäsityksen osa-alueet

Koulutuksessa painotetaan ammatillisen erityisopettajaopiskelijan omaa aktiivisuutta, yhteistä tiedon tuottamista ja arviointia sekä uusien toimintakäytänteiden ja osaamisen kehittymistä. Koulutuksen aikana keskeistä on myös yhdessä tekeminen sekä vertaisoppiminen.

Ammatillisen erityisopettajan työtä ohjaavat eettisesti kestävät periaatteet, ja myös niiden noudattaminen on ammatillisena erityisopettajana toimimisen lähtökohta. Inkluusion toteuttaminen osaltaan tuo asian väistämättä esille. Ammatillinen erityisopettaja kohtaa työnsä myötä ilmiöitä, joissa hänen on esimerkillään ja kannanotoillaan linjattava asioita eettisesti kestävällä tavalla.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on vuonna 2016 toteuttamassa kaikissa Suomen opettajia kouluttavissa yksiköissä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatukseen liittyvää koulutus-, interventio- ja seurantatoimintaa, joiden myötä myös eettismoraaliset kysymykset nousevat keskiöön. Opetusalan ammattijärjestö OAJ on linjannut jäsenistölleen opettajan ammatin arvopohjaa, ammattieettisiä ja juridisia sekä opettajan vallan ja vastuun kysymyksiä (Opettajan ammattietiikka ja eettiset periaatteet). Kestävään kehitykseen maailmassa kuuluu eettismoraalisesti kestävä suhtautuminen kaikkiin ihmisiin ja asioihin myös ammatillisen erityisopettajan työssä.

Opintojen käytännön toteutuksessa huomioidaan seuraavat **viisi näkökulmaa:**

Henkilökohtaisuus – mahdollistaa opintoihin ja opiskelemiseen kiinnittymisen.
Henkilökohtaisuuteen kuuluu, että opiskelija sitoutuu tietoisesti oppimisprosessiin ja työskentelee aktiivisesti työstäen opittavaa uutta tietoa ja kokee olevansa itse vastuussa oppimisen tuloksista. Mahdollisuus vaikuttaa omaan toimintaan ja ympäristöön, jotka vaativat monimutkaista toimintaa (kuten ajattelua ja suunnittelua) sekä vapaus suunnitella omia opintopolkuja auttavat rakentamaan ammatillisesta erityisopettajankoulutuksesta itselle tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden.

Ohjauksellisuus – on perusta kohtaamiselle ja tavoitteellisuudelle.
Ohjaus on yhteistoimintaa, jossa tuetaan ja edistetään ohjattavan oppimis-, kasvu-, työ- tai ongelmaratkaisuprosesseja sellaisilla tavoilla, että ohjattavan toimijuus vahvistuu. Hyvä ohjaus toteutuu kunnioittavassa, rakentavassa kohtaamisessa ja dialogisessa vuorovaikutuksessa. Ohjauksellisuuden toteutumisessa on keskeistä tavoitteellinen toiminta, reflektion tukeminen, emotionaalinen läsnäolo ja aito dialogi. Tavoitteena on tukea sekä opiskelun ja työtehtävien edellyttämän osaamisen syntymistä että persoonallisuuden kasvua. Ammatillisessa erityisopettajankoulutuksessa tämä on osa toteutusta ja merkittävä osa erityisopettajan ammattitaitoa.

Autenttisuus – liittyy toiminnan todellisuudenmukaisuuteen.
Autenttisuus ei toteudu vielä siinä, että tehtävät tai ympäristö ovat mahdollisimman ”todellisuutta vastaavia”, vaan kyse on opiskelijalta edel-

lytettävän toiminnan ja tiedollisen prosessoinnin autenttisuudesta. Autenttisuus siis toteutuu opiskelijan, tehtävien ja ympäristön yhteisessä vuorovaikutuksessa. Ammatillisessa erityisopettajankoulutuksessa tarjotaan mahdollisuuksia käyttää ja harjoitella aidoissa ammatillisen erityisopettajan työtilanteissa tarvittavia menetelmiä ja työtapoja.

Yhteistoiminnallisuus – ohjaa käytännön toimintaa.
Yhteistoiminnallisuus tarkoittaa, että opiskelijat työskentelevät yhdessä ja rakentavat uutta tietoa yhteistyössä sekä toistensa kanssa että erilaisten oppilaitosten ulkopuolisten tahojen kanssa käyttäen hyödyksi toistensa tietoja ja osaamista. Siinä korostuu sekä yksilöllinen että yhteinen vastuunottaminen, ja sillä pyritään mahdollisimman hyviin henkilö- ja ryhmäkohtaisiin oppimistuloksiin. Yhteistoiminnallisuus näkyy ammatillisissa erityisopettajanopinnoissa yhteisenä suunnitteluna, vertaisarviointina, vertaisohjauksena, oppimiskumppanuutena ja projektimaisuutena.

Muovautuvuus – mahdollistaa monenlaisia ratkaisuja.
Muovautuvuus tarkoittaa kykyä mukauttaa toimintaa, suunnitelmia ja organisatorisia rakenteita uusien, muuttuvien ja epävarmuutta tuovien tilanteiden edellyttämällä tavalla. Se tarkoittaa niin ajattelun, toiminnan, tehtävien, suunnitelmien kuin myös rakenteiden joustavuutta. Ammatillisen erityisopettajankoulutuksen opetussuunnitelmassa tämä näkyy tulevaisuusorientaationa ja opiskelussa erilaisina yksilöllisinä ratkaisuina hankkia ja osoittaa osaamista.

3. Opintokokonaisuudet ammatillisessa erityisopettajankoulutuksessa

Ammatillinen erityisopettaja tarvitsee työssään erilaisia tiedon muotoja: teoreettista tietoa, käytännöllistä tietoa oman toiminnan säätelyyn liittyvää tietoa sekä sosiokulttuurista tietoa. Hän osaa tarkastella teoreettista tietoa käytännön kokemusten valossa ja käytännön kokemuksia teoreettisen tiedon avulla. Itsesäätelytieto ja toiminnansäätelytieto kehittyvät, kun tutkitaan ja arvioidaan omaa tietämistä, toimintaa ja kokemuksia. Tämä liittyy myös ammatillisen erityisopettajan identiteettityöhön.

Ammatillisen erityisopettajankoulutuksen opinnot koostuvat viidestä opintokokonaisuudesta, jotka jakautuvat opintojaksoihin.

Ammatillisen erityisopettajankoulutuksen opintojen rakenne	op
1. Erityispedagoginen osaaminen	10
Erityispedagogiikan perusteet	5
Erityisen tuen järjestäminen	5
2. Ammatillisen erityisopettajan pedagoginen osaaminen	20
Yksilölliset opintopolut, erityisen tuen suunnittelu ja järjestäminen	10
Yksilöllisten opintopolkujen toteuttaminen	10
3. Työyhteisöosaaminen	10
Vuorovaikutus- ja yhteistyötaidot	5
Konsultoiva ja yhteisöllinen työote	5
4. Monitoimijainen yhteistyöosaaminen	5
Monitoimijainen yhteistyö	5
5. Kehittämis- ja vaikuttamisosaaminen	15
Oman työn ja toiminnan kehittäminen	5
Organisaation ja toiminnan kehittäminen	10
Yhteensä	60

3.1. Erityispedagoginen osaaminen 10 op

Opintokokonaisuudessa edellytettävä osaaminen

Ammatillisen erityisopettajan erityispedagoginen osaaminen perustuu erityiskasvatuksen historian, erityispedagogiikan tieteenalan sekä erityispedagogiikan käsitteistön tuntemiseen. Hän osaa hyödyntää käsitteistöä omassa työssään ja soveltaa uusinta tutkimustietoa työnsä ja organisaation kehittämisessä. Ammatillinen erityisopettaja tuntee oman organisaationsa erityisen tuen järjestämisen ja siihen liittyvän prosessit sekä järjestämisen taustalla olevat säädökset sekä analysoi oman organisaationsa inklusiivista toimintakulttuuria.

Opintojakso	Sisältö	Osaamistavoitteet
Erityispedagogiikan perusteet **5 op**	Millainen on erityispedagogiikka tieteenalana? Mitkä ovat erityiskasvatuksen ja -opetuksen keskeiset historialliset vaiheet ja mitkä ovat niiden merkitykset ja vaikutukset nykyisyyteen? Mitkä ovat erityispedagogiikan keskeiset käsitteet ja miten niitä hyödynnetään omassa työssä laaja-alaisesti? Miten erityispedagogiikan tutkimustietoa voi hyödyntää omassa työssä? Miten erityispedagogiikan uusinta tutkimustietoa voi hyödyntää oman työn ja organisaation toiminnan kehittämisessä?	Tuntee erityiskasvatuksen ja –opetuksen historialliset vaiheet ja arvioi niiden vaikutuksia sekä merkitystä nykyisyyteen. Perehtyy erityispedagogiikkaan tieteenalana ja hallitsee erityispedagogiikan keskeiset käsitteet ja osaa hyödyntää sekä soveltaa niitä omassa työssään laaja-alaisesti. Hahmottaa erityispedagogiikan ja muiden tieteenalojen rajapintoja ja tunnistaa niiden merkityksen erityisopettajan työssä. Perehtyy erityispedagogiikan uusimpaan tutkimustietoon ja osaa hyödyntää sekä soveltaa sitä oman työn ja organisaation toiminnan kehittämisessä.
Erityisen tuen järjestäminen **5 op**	Mitkä ovat erityisen tuen järjestämisen taustalla vaikuttavat säädökset sekä ohjeet? Miten koulutusta ohjaavaa lainsäädäntöä, määräyksiä sekä ohjeita voi hyödyntää omassa työssä? Miten organisaation toimintakulttuuri tukee inklusiivisen koulutuksen järjestämistä ja mitä kehittämiskohteita siinä voidaan havaita? Miten erityisen tuen prosessi organisaatioissa järjestetään sekä organisoidaan	Perehtyy koulutusta ohjaavaan lainsäädäntöön, määräyksiin sekä ohjeisiin ja osoittaa tuntevansa sekä hyödyntävänsä niitä omassa työssään. Perehtyy laaja-alaisesti oman organisaationsa erityisen tuen prosesseihin, toimintaympäristöön ja - kulttuuriin sekä analysoi niitä inklusiivisesta näkökulmasta. Tekee analyysin pohjalta johtopäätöksiä erityisen tuen järjestämiseen liittyvistä kehittämistarpeista.

3.2. Ammatillisen erityisopettajan pedagoginen osaaminen 20 op

Opintokokonaisuudessa edellytettävä osaaminen

Ammatillinen erityisopettaja kartoittaa ja arvioi opiskelijoiden erityisen tuen tarvetta, suunnittelee, toteuttaa sekä kehittää yksilöllisiä opetus- ja ohjausprosesseja sekä tukitoimia yhteistyössä tarkoituksenmukaisten verkostojen kanssa. Hän edistää omalla toiminnallaan inkluusion toteutumista monenlaisissa oppimisympäristöissä. Ammatillinen erityisopettaja noudattaa arvioinnin taustalla olevia säädöksiä sekä ohjeita. Hän reflektoi omaa eettistä toimintaansa.

Opintojakso	Sisältö	Osaamistavoitteet
Yksilöllisen opintopolun, erityisen tuen suunnittelu ja järjestäminen **10 op**	Miten opiskelijan erityisen tuen ja ohjauksen tarpeita sekä vahvuuksia kartoitetaan? Miten erityisen tuen kartoitusmenetelmiä voidaan soveltaa omassa työssä ja organisaatiossa? Miten tarvittavia erityisen tuen ja ohjauksen tukitoimia suunnitellaan, toteutetaan sekä kehitetään yhteistyössä opiskelijan ja eri verkostojen kanssa?	Hallitsee tarkoituksenmukaisia kartoitusmenetelmiä tuen tarpeen tunnistamiseksi, arvioi niiden hyödynnettävyyttä ja osaa soveltaa niitä omassa työssään. Kartoittaa opiskelijan vahvuudet sekä erityisen tuen ja ohjauksen tarpeet sekä valmiudet. Hyödyntää erityisen tuen ja ohjauksen tarpeiden kartoituksessa moniammatillista yhteistyötä ja tarkoituksenmukaisia verkostoja. Tekee kartoitusten pohjalta päätelmiä opiskelijan yksilöllisen opintopolun suunnittelussa ja järjestämisessä. Suunnittelee, arvioi ja kehittää opiskelijan erityisen tuen ja oppimisen malleja monenlaisissa oppimisympäristöissä sekä toimii aktiivisesti tukitoimien järjestämisessä yhteistyössä eri verkostojen kanssa.
Yksilöllisten opintopolkujen toteuttaminen **10 op**	Miten inkluusion periaatteita voi soveltaa omassa työssä? Millaisia yksilöllisiä opintopolkuja on? Miten yksilöllisiä opintopolkuja toteutetaan vahvistaen opiskelijan omaa toimijuutta ja osallisuutta? Miten opettaja huomioi kulttuurisen moninaisuuden opetus- ja ohjaustyössä? Miten opiskelijan oppimista ja osaamisen kehittymistä ohjaavaa arviointia toteutetaan? Millaisten eettisten periaatteiden varaan erityisopettajuutta rakennetaan?	Soveltaa inkluusiota omassa työssään huomioiden saavutettavuuden, esteettömyyden ja osallisuuden periaatteet. Toteuttaa, arvioi ja kehittää erilaisia opetus- ja ohjausmenetelmiä monenlaisissa oppimisympäristöissä opiskelijan erityisen tuen tarpeen mukaisesti. Huomioi kulttuurisen moninaisuuden omassa opetus- ja ohjaustyössään. Hallitsee arvioinnin taustalla olevat säädökset sekä ohjeet ja noudattaa niitä. Hallitsee ohjaavan sekä kannustavan palautteenannon. Tiedostaa ja tuntee omat eettiset periaatteensa ja reflektoi omaa eettistä toimintaansa ammatillisena erityisopettajana.

3.3. Työyhteisöosaaminen 10 op

Opintokokonaisuudessa edellytettävä osaaminen

Ammatillinen erityisopettaja reflektoi omia vuorovaikutus- ja yhteistyötaitojaan työssä. Hän vahvistaa ja edistää omilla vuorovaikutus- ja yhteistyötaidoillaan hyvää työyhteisön toimintakulttuuria ja sen kehittymistä. Hän toimii yhdenvertaisesti ja edistää osallisuuden toteutumista omassa organisaatiossaan. Hän huomioi opiskelijan henkilökohtaisesti tukien häntä itsenäiseen ajatteluun ja itsenäisyyteen. Ammatillinen erityisopettaja toteuttaa työyhteisössä hyvää ammatillista viestintää ja vuorovaikutusta.

Opintojakso	Sisältö	Osaamistavoitteet
Vuorovaikutus- ja yhteistyötaidot 5 op	Millaista on opiskelijan osallisuutta vahvistava kohtaaminen? Mitä ja miten kehitetään vuorovaikutus- ja viestintätaitoja työyhteisössä? Miten hyvä ja turvallinen oppimis- ja työyhteisö rakennetaan? Millaista on hyvä ammatillinen viestintä ja vuorovaikutus?	Kohtaa monenlaiset oppijat heidän yksilöllisyyttään kunnioittaen ja huomioiden eettiset näkökulmat sekä periaatteet. Vahvistaa omalla toiminnallaan yksilön toimijuutta, itsemääräämisoikeutta ja itsenäistä ajattelua. Edistää omalla toiminnallaan osallistavaa ja osallisuutta tukevaa vuorovaikutusta. Tunnistaa dialogisuuden periaatteita ja osaa soveltaa niitä omassa työssään ja toiminnassaan. Tiedostaa vuorovaikutustilanteissa omat vahvuutensa sekä kehittämiskohteensa, reflektoi sekä kehittää niitä. Tiedostaa oman roolinsa hyvän ja turvallisen oppimis- ja työyhteisön rakentamisessa ja reflektoi omaa toimintaansa eri tilanteissa. Toimii vuorovaikutustilanteissa myönteisesti, kannustavasti ja myötätuntoisesti. Ottaa omassa vuorovaikutuksessaan huomioon aktiivisen kuuntelemisen taidon ja hyvän ammatillisen viestinnän periaatteet.
Konsultoiva ja yhteisöllinen työote 5 op	Millaista on kollegiaalinen ja yhteistoiminnallinen tuki sekä työkulttuuri ja miten se työyhteisössä rakennetaan? Miten konsultatiivisen työskentelyn periaatteita hyödynnetään ja konsultatiivista toimintaa organisaatiossa kehitetään? Miten omalla toiminnalla tuetaan toisten sekä omaa työssäjaksamista?	Tietää kollegiaalisen tuen merkityksen erityisopettajan työssä, reflektoi omaa toimintaansa ja kehittää sitä laaja-alaisesti. Kehittää yhteistoiminnallista työkulttuuria ja tiimityötä työyhteisössä. Konsultoi erityisopettajan roolissa työyhteisön muita jäseniä huomioiden yhteisölliset ja eettiset näkökulmat. Tukee kollegoiden työssäjaksamista ja hyvinvointia oman toimintansa rajoissa. Tuntee oman toimintansa rajat, reflektoi niitä ja huolehtii omasta työssä jaksamisestaan.

3.4. Monitoimijainen yhteistyöosaaminen 5 op

Opintokokonaisuudessa edellytettävä osaaminen

Ammatillinen erityisopettaja työskentelee moniammatillisessa ja monitoimijaisessa yhteistyössä tuntien yhteistyön periaatteet sekä näkökulmat. Hän huomioi opiskelijan näkökulman ja edun. Ammatillinen erityisopettaja reflektoi ja kehittää omaa toimintaansa moniammatillisen ja monitoimijaisen verkoston jäsenenä. Hän tuntee, arvioi sekä rakentaa moniammatillisia ja monitoimijaisia verkostoja opiskelijan oppimisen ja hyvinvoinnin tueksi.

Opintojakso	Sisältö	Osaamistavoitteet
Monitoimijainen yhteistyö 5 op	Mitkä ovat tarkoituksenmukaiset opiskelijan oppimisen ja hyvinvoinnin tukemiseen liittyvät organisaation sisäiset ja ulkoiset palvelut sekä verkostot? Millaista on opiskelijan edun mukainen moniammatillinen ja monitoimijainen yhteistyö? Miten hyödynnetään kollegiaalisuutta ja verkostoja opiskelijan oppimisen sekä hyvinvoinnin tukemisessa?	Tuntee moniammatilliseen ja monitoimijaiseen yhteistyöhön liittyviä peruskäsitteitä, näkökulmia ja tekijöitä. Jäsentää sisäiset ja ulkoiset opiskeluhuollolliset, muut palvelut ja verkostot opiskelijan oppimisen sekä hyvinvoinnin tukemisessa ja hyödyntää sekä kehittää niitä. Ymmärtää opiskelijan asemaa moniammatillisessa ja monitoimijaisessa yhteisyössä. Osaa tehdä kollegiaalista yhteistyötä sekä työskennellä moniammatillisessa ja monitoimijaisessa työryhmässä opiskelijan edun mukaisesti arvioiden yhteistyön merkitystä opiskelijan oppimisen tuen ja hyvinvoinnin näkökulmasta.

3.5. Kehittämis- ja vaikuttamisosaaminen 15 op

Opintokokonaisuudessa edellytettävä osaaminen

Ammatillinen erityisopettaja on kehittäjä ja vaikuttaja. Hän toimii aktiivisesti organisaation kehittämistyössä kohti inklusiivista ja osallisuutta lisäävää koulutuksen toteuttamista. Ammatillinen erityisopettaja kehittää omaa osaamisidentiteettiään jatkuvasti. Hän on perehtynyt ja osaa hyödyntää relevanttia tutkimustietoa oman toiminaan ja organisaation kehittämisessä. Ammatillinen erityisopettaja hyödyntää hanke- ja projektitoimintaa oman työnsä ja organisaationsa kehittämisessä.

Opintojakso	Sisältö	Osaamistavoitteet
Oman työn ja toiminnan kehittäminen 5 op	Miten osaamisidentiteettiä tunnistetaan ja kehitetään kohti inklusiivista koulutusta? Miten inklusiivista toimintakulttuuria edistetään omassa työssä ja toiminnassa? Miten tutkimustietoa hyödynnetään oman työn ja toiminnan kehittämisessä? Miten toimitaan tutkivalla ja kehittävällä työotteella oman työn kehittämisessä?	Reflektoi ja kehittää osaamisidentiteettiään ammatillisena erityisopettajana. Edistää ja kehittää inklusiivista ajattelua, pedagogiikkaa sekä toimintakulttuuria omassa työssään ja toiminnassaan. Hyödyntää relevanttia tutkimustietoa sekä kirjallisuutta omassa ammatillisessa kehittymisessään. Toimii tutkivalla ja kehittävällä työotteella.
Organisaation ja toiminnan kehittäminen 10 op	Miten koulutuspoliittiset linjaukset vaikuttavat koulutuksen järjestämiseen kohti inklusiivisen koulutuksen kehittymistä? Millaisia kehittämiskohteita on havaittavissa omassa ja organisaation toiminnassa kohti inklusiivisen ja osallisuutta vahvistavan koulutuksen toteuttamista? Miten hyödynnetään kansallisia tai kansainvälisiä vaikuttamis- ja rahoitusmahdollisuuksia.	Seuraa koti- ja ulkomaista koulutuspolitiikkaa, koulutusjärjestelmien kehittymistä sekä yhteiskunnallista kehitystä ja hyödyntää tietoa omassa työssään sekä organisaation toiminnan kehittämisessä. Kehittää aktiivisesti sekä laaja-alaisesti erityisen tuen käytänteitä ja prosesseja yhteistyössä muiden organisaation toimijoiden ja verkostojen kanssa mm. hyödyntämällä kansallisia ja kansainvälisiä vaikuttamis- ja rahoitusmahdollisuuksia. Tuntee hanke- ja projektityön vaiheet sekä periaatteet ja mahdollisuuksien mukaan hyödyntää projektitoimintaa organisaation kehittämisessä. Hyödyntää uusinta erityispedagogista tutkimustietoa sekä kirjallisuutta organisaation toiminnan kehittämisessä. Toimintakulttuurinanalyysin pohjalta kehittää omaa sekä organisaation toimintaa kohti inklusiivista ja osallisuutta vahvistavaa koulutuksen toteuttamista.

4. Opiskelu ammatillisessa erityisopettajankoulutuksessa

Miten osaamisperustaisuus näkyy ja toteutuu

Ammatillinen erityisopettajankoulutus toteutetaan osaamisperustaisesti, jolloin jokaisen ammatillisen erityisopettajaopiskelijan opinnot henkilökohtaistetaan. Muovautuvuuden periaatteen mukaisesti kaikkea ei anneta valmiina opetussuunnitelmassa, vaan opiskelija osallistuu oman opiskelunsa suunnitteluun ja osaamisensa arviointiin. Samalla selvitetään opiskelijan mahdollisuudet toimia eri verkostoissa sekä hankkia ja vahvistaa osaamistaan yhteistyössä niiden kanssa. Autenttisuuden periaatteen mukaisesti on tärkeää tutustua aitoihin ammatillisen erityisopettajan työtilanteisiin ja -ympäristöihin, harjoitella sekä soveltaa erilaisia menetelmiä ja työtapoja.

Ammatillisessa erityisopettajankoulutuksessa opiskelija osoittaa oman osaamisensa suunnitelman ja aikataulun mukaisesti. Opiskelijan kanssa sovitaan tapa, jolla opetussuunnitelmassa edellytetyt osaamistavoitteet saavutetaan ja osoitetaan. Opiskelijalla voi olla erilaisia tapoja hankkia ja osoittaa edellytetty osaaminen.

Henkilökohtainen opiskelusuunnitelma ja osaamisen osoittamisen suunnitelma

Henkilökohtaisuuden periaatteen mukaisesti jokainen ammatilliseen erityisopettajankoulutukseen osallistuva laatii oman henkilökohtaisen opiskelusuunnitelman ja osaamisen osoittamisen suunnitelman. Suunnitelman laadinnan lähtökohtana on opetussuunnitelmassa kuvattu ammatillisen erityisopettajan osaaminen. Suunnitelmatyön alussa opiskelijat vertaavat osaamistaan opetussuunnitelman osaamistavoitteisiin ja arvioivat, mitä osaamista heillä jo on ja millaista osaamista tarvitaan lisää. Samalla aloitetaan suunnittelu missä ja millä tavalla vielä puuttuva osaaminen hankitaan **(henkilökohtainen opiskelusuunnitelma, HOPS)**. Lisäksi laaditaan suunnitelma millä tavalla osaaminen osoitetaan **(henkilökohtainen osaamisen osoittamisen suunnitelma)**? Ohjauksellisuuden periaatteen mukaisesti kummankin suunnitelman laadinnassa ovat kouluttajat ohjaajina tukemassa prosessia. Opiskelijoiden henkilökohtaiset opintosuunnitelmat tarkentuvat ja muotoutuvat opintojen edetessä.

Tarvittavan osaamisen hankkiminen ammatillisessa erityisopettajankoulutuksessa

Osaamisperustaisuuden periaatteiden mukaan koulutuksessa ei määrätä yksittäistä tapaa, jolla tarvittava osaaminen hankitaan. Osaamisen hankkimistapoja voi olla useita ja ne voivat vaihdella eri opiskelijoiden kohdalla. Niitä ovat esimerkiksi osallistuminen lähiohjauspäiviin, tiimityöskentely, analyysit, portfolio, hanke- ja projektityöskentely, harjoitteleminen erilaisissa toiminta- ja oppimisympäristöissä, toiminta eri organisaatioissa ja verkostoissa, tutustumiskäynnit, verkkotyöskentely sekä itsenäinen työskentely.

TAMKin ammatillisen erityisopettajankoulutuksen toteutustapa on tiimimuotoinen opiskelu (kuvio 2). Erityisopettajaopiskelijoista muodostetaan pienryhmiä, joita sanotaan tiimeiksi ja joita ohjataan myös toimimaan tiiminä. Se edellyttää tiimiltä yhteisistä tavoitteista ja pelisäännöistä sopimista sekä jokaiselta opiskelijalta sitoutumista yhteisten asioiden hoitamiseen.

Kun opiskellaan tiimissä, oppimisprosessiin tulee mukaan yhteisöllisyyttä, jollaista yksin opiskelussa ei voi tavoittaa. Yksilön mentaalisen tiedonrakentamisprosessin korostamisen rinnalle ja tilalle ovat nykyisin tulleet sosiokonstruktivistiset ja sosiokulttuuriset käsitykset, joissa painotetaan sosiaalisen ja fyysisen ympäristön merkitystä oppimiselle. On tärkeää ymmärtää, ettei olla vain välittämässä olemassa olevaa tietoa eteenpäin, vaan sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta luodaan kokonaan uutta ymmärrystä ja tietoa.

Työskentely tiimimuotoisesti opiskeluaikana on perusteltua myös sen vuoksi, että näin harjaannutaan erilaisten ihmisten kanssa tehtävään luontevaan ja tuloksekkaaseen yhteistyöhön. Ammatillisen erityisopettajan työ on jo nykyään ja monien alaa tuntevien asiantuntijoiden näkemysten mukaan tulevaisuudessa vielä nykyistä enemmän ja keskeisesti juuri yhteistyötä erilaisten ihmisten kanssa (ks. esim. teos Yhdessä toimien ja erilaisuutta arvostaen 2015).

Tiimityössä korostetaan dialogia, kykyä kuunnella ja kunnioittaa toisia, oppia muiden kanssa ja synnyttää uutta tietoa, johtaa projekteja, osata verkostoitua monimuotoisesti sekä myös kehittää osaamistaan ja toimia proaktiivisena aloitteiden tekijänä. Asennetta pidetään ratkaisevana. Vapaus tuo mukanaan vastuun, mutta antaa myös mahdollisuuden tehdä asiat omalla tavallaan.

Voidaan puhua sisäisestä yrittäjyydestä tai yrittävyydestä. Sisäisellä yrittäjyydellä tarkoitetaan sitä, että vaikkei henkilö toimi sanan varsinaisessa merkityksessä yrittäjänä, niin hän kuitenkin suhtautuu tekemiseensä niin sitoutuneesti, innostuneesti ja oma-aloitteisesti kuin toimisi omassa yrityksessään. Oppimisen keskeinen tuki on tiimi, jonka kanssa ollaan jatkuvasti vuorovaikutuksessa. Tiimillä on huomattavasti valtaa ja mahdollisuuksia siinä, millaiseksi oppiminen muodostuu.

Yhdessä opiskelemisen erilaisista muodoista on esitetty monenlaisia termejä, esimerkiksi yhteisöllinen oppiminen tai yhteistoiminnallinen oppiminen. Parhaiten tiimissä tapahtuvaa oppimista kuvannee kuitenkin käsite kollaboratiivinen oppiminen (collaborative learning). Työnjakoon perustuvassa yhteistyössä ei usein saavuteta todellista kollaboraatiota eli yhteisten tavoitteiden ohjaamaa yhteistä toimintaa ja merkitysten yhteistä muodostamista vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Kollaboratiivinen tiimioppiminen etenee monien vuo-

rovaikutuksellisten prosessien yhteisvaikutuksen myötä, ja siinä voidaan nähdä esimerkiksi kognitiivisia, emotionaalisia ja motivationaalisia tekijöitä.

TAMKin ammatillisessa erityisopettajankoulutuksessa tiimiopiskelu merkitsee yhteisiin tavoitteisiin ja jaettuun toiminnan arviointiin sitoutumista. Tämä edellyttää tiimin yhteistä dialogia ja neuvottelua, jotta päästään yhteisesti ajateltuihin ja hyväksyttyihin tavoitteisiin. Tiimityön voidaan sanoa edellyttävän osallistujilta sitoutumista tavoitteelliseen ja jaettuun ongelmanratkaisuun. Näin voidaan saavuttaa ainutkertaisia tuotoksia. Tiimissä työskentelyn onnistumista turvataan osaltaan sillä, että toimintaan osallistuvat henkilöt perehtyvät tiimi- ja ryhmätoiminnan teorioista ja käytänteistä kirjoitettuihin julkaisuihin (ks. esim. Belbin 2004; Peltola 2011; Salminen 2013; Tuckman 1965).

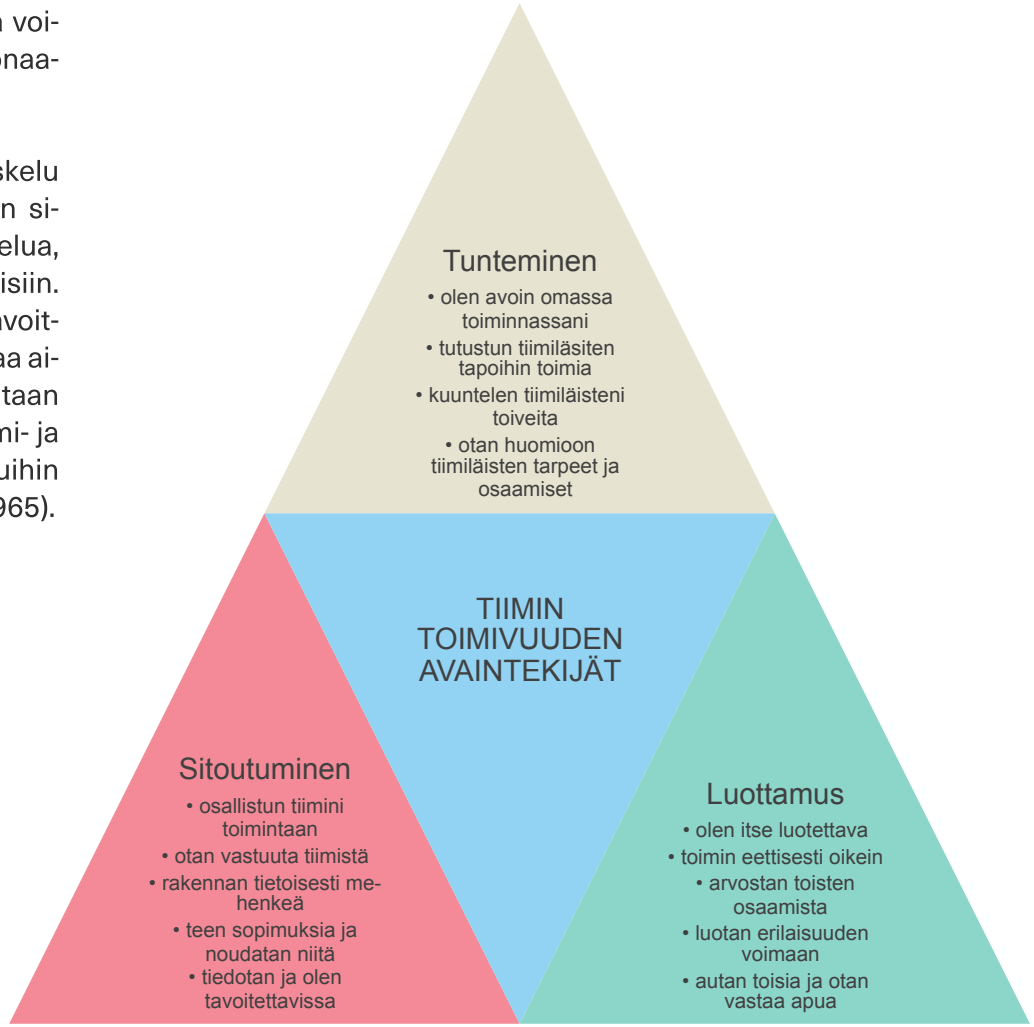

KUVIO 2. Tiimin toimivuuden avaintekijät (mukaillen Järvensivu 2015)

Lähiohjauspäivät

Ammatilliseen erityisopettajankoulutuksen toteutukseen kuuluvat lähiohjauspäivät. Erikseen jaettavassa toteutussuunnitelmassa esitellään lähiohjauspäivien tarkemmat ajankohdat ja kunkin päivän sisältöteemat. Lähiohjauspäivien aikana käsitellään erityisopettajan työn keskeisiä sisältöjä, mikä on merkittävä tapa hankkia tarvittavaa osaamista. Lähiohjauspäivien aikana erityisopettajaopiskelijat toimivat ja oppivat tiimeissä, vaihtavat kokemuksia ja reflektoivat omia käsityksiään. Yhteisöllisyyden periaatteen mukaisesti toiminta tiimin jäsenenä tukee opiskelua, ja samalla vertaisohjauksen merkitys tulee näkyviin.

Arvioinnin käytännöt ammatillisessa erityisopettajankoulutuksessa

Arviointi koostuu oppimisen ja osaamisen arvioinnista. Oppimisen arvioinnissa tarkastellaan mitä on opittu, mitä osaamista tarvitaan lisää ja mikä on paras tapa oppia. Oppimisen arvioinnissa opiskelijan itsearvioinnilla on suuri osuus. Tukena on myös muiden opiskelijoiden vertaisarviointi sekä kouluttajien tuki.

Osaamisen arvioinnissa verrataan opiskelijan hankkimaa osaamista opintojaksojen tavoitteisiin. Kun tavoitteissa kuvattu osaaminen on kaikilta osin osoitettu, todetaan osaaminen saavutetuksi ja suoritusmerkintä (S) kirjataan opintorekisteriin. Käytössä oleva arviointiasteikko on hyväksytty – täydennettävä. Arvioinnista vastaa TAMKin opettaja käyttäen tukenaan opiskelijan itsearviointia sekä opiskelijakollegoiden vertaisarviointia. Tapa ja aikataulu, jolla saavutettu osaaminen osoitetaan, sovitaan opiskelijan kanssa etukäteen ja tiedot kirjataan opiskelijan osaamisen osoittamisen suunnitelmaan.

Yhteistyö opinto-ohjaajan koulutuksen kanssa

Ammatillinen erityisopettajankoulutus tekee yhteistyötä ammatillisen opinto-ohjaajankoulutuksen kanssa. Lähiohjauspäivien aikatauluihin on sovittu yhteistä aikaa, joka mahdollistaa yhteiset oppimistilanteet. Molemmilla koulutuksilla on omat opetussuunnitelmat ja niiden mukaiset tavoitteet, mutta tällainen eri ammattialojen edustajien välinen yhteistyö on perusteltua. Oppilaitoksissa erityisopettaja ja opinto-ohjaaja tekevät yhteistyötä esimerkiksi pohtiessaan opiskelijan opintoihin liittyviä valintoja. Yhteistyön aloittaminen jo opintojen aikana on tärkeää ja auttaa näkemään monialaisen yhteistyön mahdollisuudet.

Lähteet, kirjallisuutta sekä materiaaleja osaamisen hankkimiseen

Belbin, R. M. 2004. Management teams: why they succeed or fail. 2. painos. London: Butter-Heinemann.

Euroopan erityisopetuksen ja inklusiivisen opetuksen kehittämiskeskus. Viisi keskeistä viestiä inklusiiviseen opetukseen. teoriasta käytäntöön. Luettu 30.8.2018. https://www.european-agency.org/sites/default/files/Five_Key_Messages_for_Inclusive_Education_FI.pdf

Friman, H., Määttä, S. & Salmi, E. 2013. Toimivia tapoja motivaation ylläpitoon - Opettajan vinkkikirja. Luettu 14.2.2019. https://www.nmi.fi/2017/01/22/toimivia-tapoja-motivaation-yllapitoon-opettajan-vinkkikirja/

Hakkarainen, K., Lonka, K. & Lipponen, L. 2005. Tutkiva oppiminen. Järki, tunteet ja kulttuuri oppimisen sytyttäjinä. Porvoo: WSOY.

Halenius-Alari T., Huhtanen K. & Paatos H. 2009. Tiimityö ja ryhmien työskentely. Teoksessa K. Huhtanen & S. Keskinen 2009. Rehtorius peliäkö? Saarijärvi: Saarijärven Offset Oy. 77–96.

Heinonen, J. & Vento-Vierikko, I. 2002. Sisäinen yrittäjyys – Uskalla, muutu, menesty. Helsinki: Talentum.

Herrington, T. & Herrington, J. 2006. Authentic learning environments in higher education. Hershey, PA: Infosc.

Hirvonen, M. (toim.) 2015. Yhdessä toimien ja erilaisuutta arvostaen. Ammatilliset opettajakorkeakoulut erityisopetusta kehittämässä. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 203.

Hirvonen, M. (toim.) 2018. Hei me hoksataan! Ammatillisten opettajakorkeakoulujen puheenvuoro erityisen tuen tilasta ja kehittämisestä. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 252. Luettu 17.4.2019. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/152912/JAMKJULKAISUJA2522018_web.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Honkanen, E., Kaikkonen, L. & Kotila, H. (toim.) 2008. Näkökulmia ammatilliseen erityisopetukseen. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit.

Hooks, b. 2007. Vapauttava kasvatus. Suom. J. Vainonen. Helsinki: Kansanvalistusseura.

Häkkinen, P. & Arvaja, M. 1999. Kollaboratiivinen oppiminen teknologiaympäristöissä. Teoksessa A. Eteläpelto & P. Tynjälä (toim.) Oppiminen ja asiantuntijuus. Helsinki: WSOY, 206–221.

Hänninen, S, Karjalainen, J. & Lahti, T. (toim.) 2006. Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. Helsinki: Stakes.

Isoherranen, K. 2012. Uhka vai mahdollisuus – moniammatillista yhteistyötä kehittämässä. Helsinki. Luettu 5.1.2019. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/37493/isoherranen_vaitoskirja.pdf

Kansikas, J. 2007. Kasva yrittäjyyteen. Helsinki: Talentum.
Jahnukainen, M. (toim.) 2012. Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.

Jantunen, T. & Ojanen, E. (toim.) 2011. Sydämen sivistys – kasvatuksen ytimessä. Helsinki: Aurinko Kustannus.

Jauhola, L. & Miettinen, K. 2012. Selvitys ammatillisesta erityisopetuksesta. Opiskelijoille suunnattujen tukitoimien sekä erityisopetuksen toteuttaminen yleisissä ammatillisissa oppilaitoksissa. Opetushallitus Raportit ja selvitykset 2012:7.

Jyrkiäinen A. 2007. Verkosto opettajien tukena. Tampere: Tampereen Yliopistopaino. Verkossa ositteessa: Acta Electronica Universitatis Tamperensis.

Järvensivu, T. 2015. Verkostoyhteistyön teoria ja käytäntö. Aalto University.

Järvilehto, L. 2014. Hauskan oppimisen vallankumous. Jyväskylä: PS-kustannus.

Jääskelä, P., Klemola, U., Lerkkanen, M.-K., Poikkeus, A.-M., Rasku-Puttonen, H. & Eteläpelto, A. (toim.) 2013. Yhdessä parempaa pedagogiikkaa. Interaktiivisuus opetuksessa ja oppimisessa. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos.

Kansikas, J. 2007. Kasva yrittäjyyteen. Helsinki: Talentum.

Kepanen, P. & Seppälä, M. 2018. Keskustellen, havainnoiden, vahvuuksia ja kehittämiskohteita kartoittaen. Osaamisperusteisuus ammatillisen erityisopetuksen toteutuksessa. Teoksessa Hei me hoksataan! Ammatillisten opettajakorkeakoulujen puheenvuoro erityisen tuen tilasta ja kehittämisestä. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 252, 17-28.

Kepanen, P. 2018. ”Ymmärsin olevani jonkin täysin uuden opiskelutavan edessä” Narratiivinen tutkimus polusta ammatilliseksi erityisopettajaksi osaamisperusteisessa koulutuksessa. Acta Universitatis Lapponiensis 37. Luettu 1.11.2018. https://lauda.ulapland.fi/handle/10024/63429.

Kiilakoski, T., Tomperi T. & Vuorikoski, M. (toim.) 2016. Kenen kasvatus? Kriittinen pedagogiikka ja toisinkasvatuksen mahdollisuus. Tampere: Vastapaino.

Kontio, M. 2010. Moniammatillinen yhteistyö, TUKEVA-hanke. Luettu 5.3.2019.http://oulu.ouka.fi/seutu/tukeva/moniammatillinen-julkaisu.pdf

Koskela, Seija 2013: Tarkastelussa moniammatillinen yhteistyö ja sen edellytykset. Elinikäisen ohjauksen verkkolehti, Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Luettu 4.4.2019. https:/verkkolehdet.jamk.fi/elo/2013/03/28/tarkastelussa-moniammatillinen-yhteistyo-ja-sen-edellytykset/

Kukkonen, H. & Marttila, L. 2016. Kuviteltua todellisuutta - ihanne TAMK oppimisen ja opiskelun ympäristönä. Tampereen ammattikorkeakoulu.

Kukkonen, H., Tapani, A., Ilola, H., Joensuu, M. & Ropo, E. 2014. Opettajaidentiteetin rakentuminen ammatillisessa opettajankoulutuksessa. Ammattikasvatuksen aikakauskirja 2/2014. Ammatillisen koulutuksen vaikuttavuus. Helsinki: OKKA-säätiö, 28–48.

Laki yhdenvertaisuudesta (L1325/ 2014)

Lehtonen, P.H. 2011. Voimauttava video ohjaustyössä. Teoksessa P. Hakkarainen & K. Kumpulainen (toim.) Liikkuva kuva – muuttuva opetus ja oppiminen. Lapin yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunta, mediapedagogiikkakeskus; Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius, 152-168. Luettavissa http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-4270-0

Lehtonen, T. 2013. Tiimiakatemia. Kuinka kasvaa tiimiyrittäjäksi. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 145.

Linturi, H & Airaksinen, T. 2014. Kollektiivinen oppiminen on toisenlaista. Futura 33 (3), 88–100.

Martela, F. 2015. Valonöörit. Sisäisen motivaation käsikirja. Helsinki: Gummerus.

Miettinen, K. 2015. Erityisopetuksen käsikirja. Ammatillinen peruskoulutus ja aikuiskoulutus. Opetushallitus: Oppaat ja käsikirjat 2015:14.

Moberg, S., Hautamäki, J., Kivirauma, J., Lahtinen, U., Savolainen, H. & Vehmas, S. 2015. Erityispedagogiikan perusteet. Jyväskylä: PS-kustannus.

Mäkinen, M., Korhonen, V., Annala, J., Kalli, P., Svärd, P. & Värri, V.-M. (toim.) 2011. Korkeajännityksiä. Kohti osallisuutta luovaa korkeakoulutusta. Tampere: Tampere.

Männistö, P., Rautiainen, M. & Vanhanen-Nuutinen, L. (toim.) 2017. Hyvän lähteillä – demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus opetustyössä. Jyväskylän yliopisto. Luettu 2.4.2018. https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/55851/9789513971113.pdf

Määttä, L. Kiiveri & L. Kairaluoma (toim.) 2016. Otetta opintoihin.

Nissilä, M.-L. 2016. Opettajat digikuntoon. Opettaja 111 (2), 14–17.

OAJ 1998. Puheenvuoroja opettajan etiikasta. Helsinki.

OAJ. 2016. Opettajan ammattietiikka ja eettiset periaatteet. Luettu 26.4.2019. http://www.oaj.fi/cs/oaj/opettajan%20ammattietiikka%20ja%20eettiset%20periaatteet?resolvetemplatefordevice=true.

Peltola, H. 2011. Yhtenä. Kun minästä kasvaa me. Helsinki: WSOYpro.

Rasila, M. & Pitkonen, M. 2010. Erilaisuuden riesa ja rikkaus. Helsinki: Yrityskirjat Oy.

Raudasoja, A., Seppälä, M. & Torikka, A. 2018. Erityisen tuen järjestäminen ja opettajien osaamistarpeet ammatillisessa koulutuksessa. Teoksessa Innokkaasti edelläkävijänä! Kohti opetus- ja ohjaushenkilöstön uudistuvia identiteettipositioita. Parasta Osaamista –verkostohanke. Hämeen ammattikorkeakoulun julkaisuja 4/2018, 80-90.

Raudasoja, A., Norontaus A., Tapani A. & Ritva Ylitervo (toim.) 2018. Innokkaasti edelläkävijänä! Kohti opetus- ja ohjaushenkilöstön uudistuvia identiteettipositioita. Parasta Osaamista –verkostohanke. Hämeen ammattikorkeakoulun julkaisuja 4/2018. Luettu 26.4.2019. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/154032/HAMK_innok-

kaasti-edellakavijana_ejulkaisu_8_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y
Ruuska, H., Löytönen, M. & Rutanen, A. (toim.) 2015. Laatua! Oppimateriaalit muuttuvassa tietoympäristössä. Helsinki: Suomen tietokirjailijat.

Salminen, J. 2013. Onnistu tiimityössä. Tiimin jäsenen kirja. Helsinki: J-Impact.

Seppälä, M. (toim.) 2006. Moninaisuus – tunnetta, tietoa ja kokemuksia ammatillisesta erityisopetuksesta. Kokeva Start -hanke. Hämeenlinna: HAMK Ammatillisen opettajakorkeakoulun julkaisuja 7/2006.

Seppälä, M. & Tapani, A. 2018. Uusi uljas pedagoginen johtajuus- tulevaan luotsaamista yhdessä tekemällä. Teoksessa Osaaminen esiinammatillisen koulutuksen reformi ja osaamisperusteisuus. Tampereen ammattikorkeakoulun julkaisuja, 36-45. Luettu 1.4.2019. https://www.tamk.fi/-/julkaisu-osaaminen-esiin

Stenberg, K. 2011. Riittävän hyvä opettaja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Tapani, A., Kukkonen, H. & Stenlund, A. (toim.) 2014. Pysäköinti kielletty – huoltoajo sallittu. Tampereen ammattikorkeakoulun julkaisuja. Sarja B. Raportteja 72.

Tuckman, B.W. 1965. Developmental sequence in small groups. Psychological Bulletin, 63 (6), 384–399. Luettu 5.1.2019. http://dx.doi.org/10.1037/h0022100

Turunen, K. E. 2018. Kokemuksen rakenne. Helsinki: Astor

Tynjälä, P. 2007. Integratiivinen pedagogiikka osaamisen kehittämisessä. Teoksessa H. Kotila, A. Mutanen & M. V. Volanen (toim.) Taidon tieto. Helsinki: Edita, 11–36.

Vainikainen, M.-P., Thuneberg, H., Greiff, S. & Hautamäki, J. 2015. Multiprofessional collaboration in Finnish schools. International Journal of Educational Research 72 (2015) 137–148.

Vehmas, S. 2005. Vammaisuus. Johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan. Helsinki: Gaudeamus.

Verkostojohtamisen opas. Luettu 5.5.2018. https://www.seugolaid.fi/wp-content/uploads/2017/03/Verkostojohtamisen-opas-versio-1-0-30-12-2010.pdf

Vuorikoski, M., Törmä, S. & Viskari, S. 2003. Opettajan vaiettu valta. Tampere: Vastapaino.

Värri, V.-M. 2004. Hyvä kasvatus - kasvatus hyvään: Dialogisen kasvatuksen filosofinen tarkastelu erityisesti vanhemmuuden näkökulmasta. Luettu 1.3.2019. http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/101122/varri_hyva_kasvatus_kasvatus_hyvaan.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Wenger, E. 1998. Communities of practice: Learning, meaning and identity. Cambridge: University Press.Wenger, E. 2009. A social theory of learning. Teoksessa K. Illeris (toim.) Contemporary theories of learning. Learning theorists ... in their own words. New York: Routledge, 209–218.

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences